

Тема 7. ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ

7.1. Сутність електронної демократії

Електронна демократія вже не є чимось не знайомим і незрозумілим. Якщо 10 років тому, при використанні цього терміну доводилося переконувати експертів і науковців щодо важливості цього явища, роблячи посилання на європейські звіти з розвитку електронної демократії, то наразі це вже не потребує пояснень.

Проте все ще залишається дискусійним питанням чи є електронна демократія самостійним, відокремленим процесом, своєрідним «доповненням» чи сучасним «замінником» демократії, чи вона є складовою електронного урядування, яке являє собою адаптований до потреб інформаційного суспільства процес прийняття та вироблення управлінських рішень з метою задоволення потреб людини.

На нашу думку, саме електронна демократія робить з електронного урядування – урядування, без неї цей процес мав би назву – електронний уряд, електронне управління тощо. Тобто ті визначення, які за замовчуванням не передбачають демократичної складової.

Отже, Україна достатньо розвинута і зріла демократична країна, яка досягла успіхів щодо впровадження різноманітних інструментів та технологій електронної демократії, незважаючи на несприятливі як внутрішні, так і зовнішні умови. В цілому, для ефективного розвитку електронної демократії в Україні, необхідно надалі удосконалювати основні інструменти та технології електронної демократії, зокрема для електронних петицій та громадських бюджетів участі слід передбачити можливість та прозорість залучення коштів самих громадян і бізнесу, моніторингу та оцінювання якості реалізації проектів, які були підтримані необхідною кількістю голосів громадян, забезпечення пріоритетності врахування потреб вразливих верств населення, подолання цифрової нерівності, надійний захист персональних даних і приватності тощо.

Як зазначав Ф. Фукуяма у своїй книзі “Довіра: соціальні чесноти і шлях до процвітання”: “Побудова довірливих стосунків між урядом та

громадянами є основою для публічного урядування. Довіра формується шляхом надання можливості людям долучатися до політичного процесу, сприяння відкритості та відповідальності уряду, а також у попередженні корупції” [117].

Електронна демократія - це залучення громадян до процесу вироблення і прийняття управлінських рішень за допомогою сучасних інформаційних комунікаційних технологій задля задоволення їх потреб.

В Україні в 2017 році була прийнята Концепція розвитку електронної демократії в Україні [102]. Метою цієї Концепції є формування політичних, організаційних, технологічних та ідеологічних умов розвитку електронної демократії в Україні, що характеризується зростанням широкого долучення громадян до комунікації, співпраці з органами державної влади, контролю за ними, участі у виробленні політики, розвитку самоорганізації та самоврядування, а також рівнем довіри до суб’єктів владних повноважень; узгодження стандартів державної політики зазначеної сфери з міжнародними, зокрема європейськими стандартами.

В Концепції надається визначення: “електронна демократія - форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоврядування шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій в демократичних процесах, що дає змогу: посилити участь, ініціативність та залучення громадян на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівні до публічного життя; поліпшити прозорість процесу прийняття рішень, а також підзвітність демократичних інститутів; поліпшити зворотну реакцію суб’єктів владних повноважень на звернення громадян; сприяти публічним дискусіям та привертати увагу громадян до процесу прийняття рішень” [102].

Зазначається, що найбільш поширеними інструментами електронної демократії, що застосовуються сьогодні в Україні як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні, є електронні консультації, електронні петиції, електронні звернення, бюджети участі (громадські бюджети). Також створені ресурси для оприлюднення наборів даних у

формі відкритих даних, у тому числі з використанням електронних платформ, наприклад “Громадянське суспільство і влада”, “Розумне місто” чи “Єдина система місцевих петицій”, які поєднують у собі кілька електронних інструментів участі.

Водночас була зазначена відсутність в Україні методології оцінки розвитку у сфері електронної демократії, яка не дає можливості об’єктивно оцінити процеси, пов’язані із розвитком електронної демократії. Було засвідчено необхідність розроблення єдиної скоординованої державної політики, спрямованої на розв’язання таких першочергових проблем:

- невизначеність державної політики у сфері електронної демократії, а також шляхів її реалізації;
- недосконалість нормативно-правової бази, що регулює сферу розвитку електронної демократії та підзвітності громадянину суб’єктів владних повноважень з використанням сучасних можливостей інформаційно-комунікаційних технологій;
- низький рівень залучення суб’єктів громадянського суспільства до процесів удосконалення державної політики, а також до імплементації її окремих інструментів;
- відсутність даних щодо доступності використання нових інструментів електронної демократії для осіб з інвалідністю, зокрема із сенсорними порушеннями (в тому числі слуху та зору);
- відсутність достатньої електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів і недостатній рівень розвитку інформаційної інфраструктури;
- недостатність єдиних стандартів ідентифікації громадян і підходів до створення, зберігання та використання електронних даних незалежно від використання систем і технологій;
- наявність цифрової нерівності внаслідок недостатньо розвиненої інфраструктури доступу до Інтернету залежно від географічного положення та типів населених пунктів;
- низький рівень готовності державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб до запровадження електронної демократії, недостатність рівня знань і навичок у державних службовців, посадових осіб органів

місцевого самоврядування, громадян щодо розвитку електронної демократії [102].

Для досягнення мети Концепції потрібно виконати комплексні заходи за напрямками:

- нормативно-правове забезпечення розвитку електронної демократії;
- ресурсне забезпечення впровадження та використання інструментів електронної демократії суб'єктами владних повноважень;
- підвищення готовності органів державної влади та органів місцевого самоврядування до використання можливостей електронної демократії;
- забезпечення доступності інструментів електронної демократії.

Забезпечення координації та здійснення контролю за реалізацією Концепції, виконання плану заходів, моніторингу стану їх виконання повинно здійснюватися Мінцифри.

Інші аспекти, які потребують вирішення стосуються того, що електронна демократія та інструменти електронної участі вимагають загальної «технологічної грамотності» всіх громадян, щоб не тільки представляти уподобання громадян, але й репрезентувати їхні інтереси [35]. Таким чином, на думку експертів, доступ до технологій та знань про використання технологій (обоє підтримуються на рівні вироблення політики) є важливими елементами всіх зусиль, спрямованих на посилення електронної демократії та електронної участі. *Отже, державні інвестиції в інфраструктуру ІКТ та грамотність є обов'язковою умовою сучасної електронної демократії.*

Згідно з технічним завданням на 2020-2021 роки, Європейський комітет демократії та урядування (CDDG) продовжив роботу над аспектами, пов'язаними з електронною демократією, в контексті реалізації двох конкретних завдань, поставлених Комітетом міністрів:

- 1) підготовка дослідження впливу цифрової трансформації, включаючи штучний інтелект та автоматизоване прийняття рішень, на демократію та управління;

- 2) складання рекомендації та/або методичних рекомендацій щодо нових технологій та різних етапів виборчого процесу.

Технологія надає різноманітні можливості для зміцнення демократії та управління, але також може негативно вплинути на здійснення індивідуальних прав і свобод, наприклад, щодо конфіденційності та захисту даних; це може призвести до не прозорості виборчої агітації та прийняття політичних рішень, тим самим послаблюючи демократичний процес; вона може створювати розбіжності та нові підстави дискримінації на основі електронної грамотності або доступу до Інтернету [35].

Технологія є стимулом. Основною метою використання технологій у сфері демократії є підтримка та зміцнення демократії, демократичних інститутів та демократичних процесів та поширення демократичних цінностей. Електронна демократія – це стратегія підтримки та зміцнення демократії, демократичних інститутів та демократичних процесів та поширення демократичних цінностей. Вона є додатковою, взаємодоповнюючою і взаємопов'язана з традиційними процесами демократії.

Електронна демократія має поважати і задовольняти основні свободи, права людини і права меншин, включаючи свободу і доступ до інформації. Вона має бути орієнтована на людину, а не на технології. Електронна демократія базується на демократичних, людських, соціальних, етичних і культурних цінностях суспільства, в якому вона реалізується. Вона спирається на довіру громадян і є можливістю накопичити цю довіру.

7.2. Довідник з електронної демократії Ради Європи

Рекомендація РЄ CM/Rec(2009)1 визначає *електронну демократію* як підтримку та зміцнення демократії, демократичних інститутів та демократичних процесів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Рекомендація доповнена глосарієм та 5 індикативними посібниками, які є практичними інструментами для практиків, які потребують практичної інформації про поєднання сучасних

інформаційно-комунікаційних інструментів та демократичних вимог та практики.

Індикативні посібники:

1. Загальні інструменти та політика для електронної демократії
2. Дорожня карта підходу до електронної демократії
3. Контрольний список для впровадження інструментів електронної демократії
4. Рамки для звітування про ініціативи електронної демократії
5. Оцінка електронної демократії

РЄ розробила Довідник е-демократії. Для його цілей, *е-демократія* визначена як підтримка та зміцнення демократії, демократичних інститутів (на всіх рівнях влади) та демократичних процесів цифровими засобами [36]. *Е-урядування* визначене як використання цифрових засобів державним управлінням (на всіх рівнях) для виконання своїх функцій та надання державних послуг. Ці робочі визначення надаються для полегшення розуміння, оскільки два поняття часто перетинаються.

Рекомендація CM/Rec(2009)1 Комітету Міністрів державам-членам з питань е-демократії є першим міжнародно-правовим інструментом для встановлення стандартів у сфері е-демократії. Вона містить з 102 Керівних принципів та 80 принципів впровадження, зміцнення та перегляду е-демократії.

E-DEMOCRACY HANDBOOK	
Table of contents	
PART A: E-DEMOCRACY	6
A.1. Introduction and context	6
A.2. Purpose of the present Handbook.....	7
A.3. Explaining e-Democracy.....	9
A.4. Why introducing e-Democracy?	12
A.5. Stakeholders.....	21
A.6. Artificial intelligence	29
PART B: IMPLEMENTING E-DEMOCRACY	34
B.1. Planning for e-Democracy.....	34
B.2. Legal framework.....	41
B.3. E-Democracy in practice.....	44
B.4. Technology and data protection	55
B.5. Digital literacy and awareness	58
PART C: LIST OF COUNCIL OF EUROPE KEY STANDARDS AND DOCUMENTS	61

Рис. 7.2.1. Довідник з електронної демократії РЄ

Наведемо низку інструментів електронної демократії, які виділяються в Довіднику електронної демократії РЄ:

- *Е-агітація / Е-кампанії* - участь у скоординованому способі, електронними засобами, з людьми та заохочення людей до взаємодії один з одним з метою мобілізації та / або переконання людей у політичних кампаніях для просування причин.
- *Е-управління зв'язками з громадянами* - органи державної влади персоналізують інформацію для надання громадянам інформації та підвищення якості даних державного управління про своїх громадян.
- *Е-скарги* - державні органи, що використовують ІКТ для надання громадянам засобів для скарги, вирішення спорів та у поєднанні з іншими ініціативами щодо встановлення деякого управління відносинами з громадянами.
- *Е-консультації* - збір думок зацікавлених осіб (стейкхолдерів) або громадськості в цілому з конкретного питання політики без обов'язкових зобов'язань осіб чи організацій, які приймають рішення.
- *Ігри та моделювання ігор / моделювання електронної демократії* - розроблені або впроваджені органами державної влади, неурядовими організаціями, політичними центрами або приватними суб'єктами для пояснення та впровадження електронної демократії, її процесів та інструментів для громадян, формування публічної сфери та сприяння розумінню електронної демократії.
- *Е-Дискусії* - обговорення питань, що хвилюють громадян, органів державної влади та інших осіб з використанням ІКТ та інших інструментів електронної демократії з метою сприяння обговоренню та участі громадян у демократії.
- *Е-ініціативи* - використання електронних та інтернет-інструментів для створення ініціатив громадян з метою участі або впливу на прийняття політичних рішень та участі у встановленні політичного порядку денного.
- *Е-журналістика* - використання електронних та інтернет-інструментів для публікації інформації та новин, звітування з політичних (партійних) подій та блогів про події

громадянами та посадовими особами для надання не фільтрованої інформації.

- *Е-правосуддя* - використання ІКТ при проведенні правосуддя усіма зацікавленими сторонами судової влади з метою підвищення ефективності та якості державної служби, зокрема для громадян та бізнесу.
- *Е-законодавство* - використанням ІКТ для складання, коментування, консультування, структурування, форматування, подання, внесення змін, голосування та публікації актів виборних зборів.
- *Електронний омбудсмен та аудиторські установи* - Інтернет-сайти омбудсмена та аудиторських установ публікують інформацію про дотримання органами державної влади правил і особливо надання громадянам (в т.ч. анонімної) можливості оформити скаргу в електронному вигляді, тим самим встановлюючи посилені засоби контролю.
- *Е-парламент* - використання ІКТ виборними представницькими зборами, їх членами та політичним та адміністративним персоналом, у виконанні своїх завдань, активно залучаючи свій електорат/громадян.
- *Е-партії* - використання ІКТ політичними партіями та корпораціями/асоціаціями для надання інформації про свою діяльність, конвенції та кампанії, а також можливості участі в інтернеті для своїх членів та зацікавлених громадян.
- *Е-політик* - політики в електронному вигляді надають інформацію про себе, свою роботу, прийняття рішень і голосування, а також взаємодіють і обговорюють зі своїми та іншими органами державної влади, а також громадянами (виборцями) і засобами масової інформації.
- *Електронне просторове планування* - Обговорення та участь у містобудуванні в контексті сусідства, ініційовані громадянами, неурядовими організаціями та/або органами державної влади, які використовують ІКТ для сприяння участі на місцях та пошуку рішень на рівні міста.
- *Електронне голосування* - електронні вибори або референдум, який передбачає використання електронних засобів принаймні під час

голосування, що дозволяє, наприклад, підвищити доступність для громадян та швидкий підрахунок голосів.

- *Низова інтерактивність C2C, C2G* - ініціювання громадянами проєктів електронної демократії серед громадян або між громадянами та органами державної влади з метою сприяння залученню та обізнаності щодо суспільних питань та впливу на політичні рішення.
- *Інструменти керування інформацією* - інноваційні інструменти публічної інформації, особливо збір та об'єднання доступної інформації або новин про ситуації та події, ініційовані будь-якою зацікавленою стороною демократії для полегшення інформації та прийняття рішень.
- *Бюджетування участі* - участь громадськості в процесі бюджетування за допомогою електронних інструментів та процедур участі, що робить процес бюджетування більш інклюзивним.
- *Внутрішня електронна демократія політичних партій* - політичні партії та асоціації, які використовують інструменти електронної демократії у внутрішніх цілях, особливо для відбору кандидатів, прийняття рішень та внутрішнього партійного голосування, щоб включити відсутніх членів та прискорити процеси.
- *Єдиний урядовий портал* - єдині державні інтернет-сайти, що підтримують громадян у спілкуванні з органами державної влади за допомогою електронних засобів - для спілкування та здійснення операцій з органами державної влади.
- *Навігатор голосуванням* - використання інтернет - електронних соціальних мереж для політичних дебатів та ініціатив, демократичної участі та обговорення в першу чергу серед громадян, а також з політиками та органами державної влади, закриття інформаційного розриву та збільшення участі, обговорення та прозорості [36].

7.3. Основні етапи розвитку електронної демократії

Існують декілька підходів до визначення основних етапів розвитку електронної демократії. На нашу думку, можна виокремити –

електронне охоплення, електронне включення, електронну участь та електронне партнерство.

Під електронним охопленням – мається на увазі розбудова технологічної складової (створення можливості для громадян доступу до мережі інтернет, оволодіння навичками користування сучасними інформаційними комунікаційними технологіями для доступу до інформації, нормативне правове забезпечення доступу до інформації – повнота та оперативність оприлюднення публічної інформації, відповідальність публічних службовців (уповноважених осіб) якісно і своєчасно це робити);

електронне включення передбачає не лише можливість доступу до інформації через мережу інтернет та її повноту, але й початкові кроки взаємодії громадян і влади (можливість отримання електронної консультації, подання запитів і звернень, розміщення та доступ до додаткової інформації про можливості громадян впливати на процес прийняття управлінських рішень);

електронна участь – це достатньо зрілий етап електронної взаємодії громадян і влади, де громадяни мають можливість не лише оцінювати ті чи інші проекти нормативно-правових актів, які оприлюднюються на місцевому і загальнодержавному рівні, але й активно надавати свої пропозиції до них та щодо вирішення тих чи інших проблем як на місцевому, так і на загальнодержавному рівнях. Найвпливовішими інструментами цього етапу є електронні петиції, які як лакмусовий папірець виступають індикатором проблем, які потребують вирішення;

електронне партнерство – найбільш зрілий етап розвитку електронної демократії, якому притаманно за замовчуванням те, що завдяки залученню громадян відбувається процес вироблення та прийняття управлінських рішень як на місцевому, так і державному рівнях з використанням різноманітних сучасних інформаційних комунікаційних технологій. Громадяни стають ініціаторами змін і роблять свій внесок у вирішення проблем та удосконалення свого життя та життя своєї країни. Яскравим прикладом цього є громадські

бюджети участі, де мешканці можуть запропонувати своє бачення вирішення тієї чи іншої проблеми та отримати на це фінансування.



Рис. 7.3.1. Основні етапи розвитку е-демократії

Е-охоплення, головною основою якого є е-інформування, виступає передумовою налагодження взаємодії між владою та громадянами, має односторонній характер: інформація надходить в режимі онлайн від державних органів до громадян. Органи державної влади або самі поширюють інформацію про свою діяльність, або ця інформація надається за вимогою громадян.

Використовують наступні засоби:

- Доступ громадян до документів;
- Каталоги, реєстри, індекси (різноманітні пошукові системи);
- Питання і відповіді (в режимі он-лайн, проведення інтернет-конференцій тощо);
- Односторонній потік інформації: оприлюднення офіційних документів (на урядовому порталі, веб-сторінках органів влади, урядових онлайн засобів масової інформації тощо);
- Ознайомлення із законопроектами, іншими законодавчими ініціативами (оприлюднення білих і зелених книг);

- Звіти, які доступні онлайн;
- Онлайн керівництва, довідники тощо.

Переважно на цьому етапі використовуються такі канали інформації: електронна пошта, веб-портал (веб-сторінка), мобільний зв'язок, інформаційні кіоски.

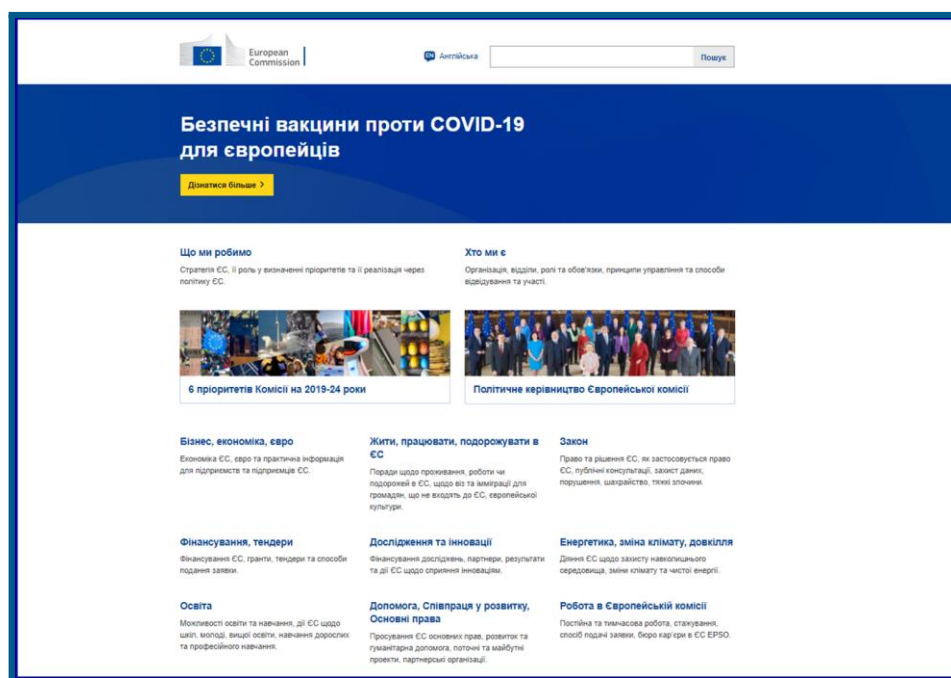


Рис. 7.3.2. Інформування громадян ЄС щодо актуальних проблем
<https://ec.europa.eu/>

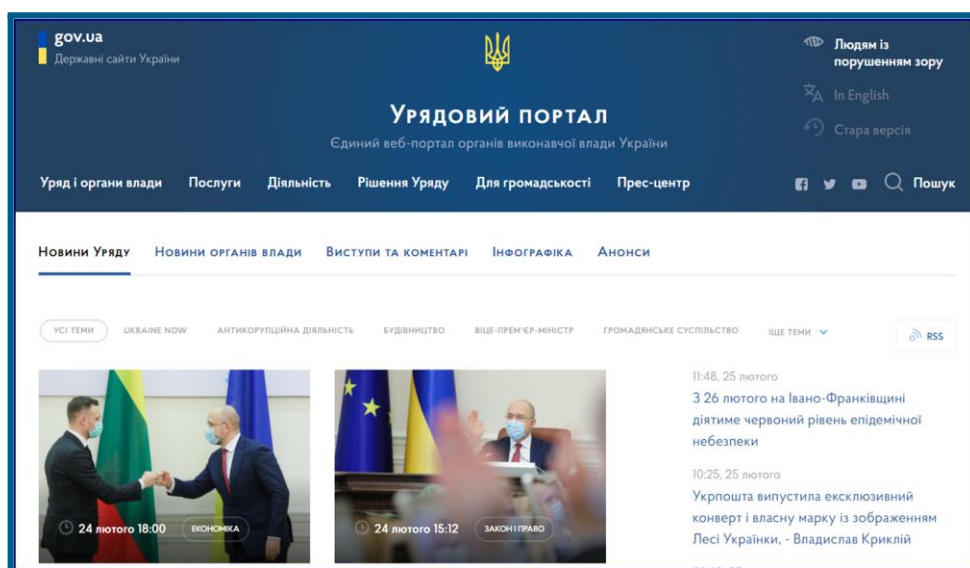


Рис. 7.3.3. Оприлюднення інформації про діяльність Уряду
www.kmu.gov.ua

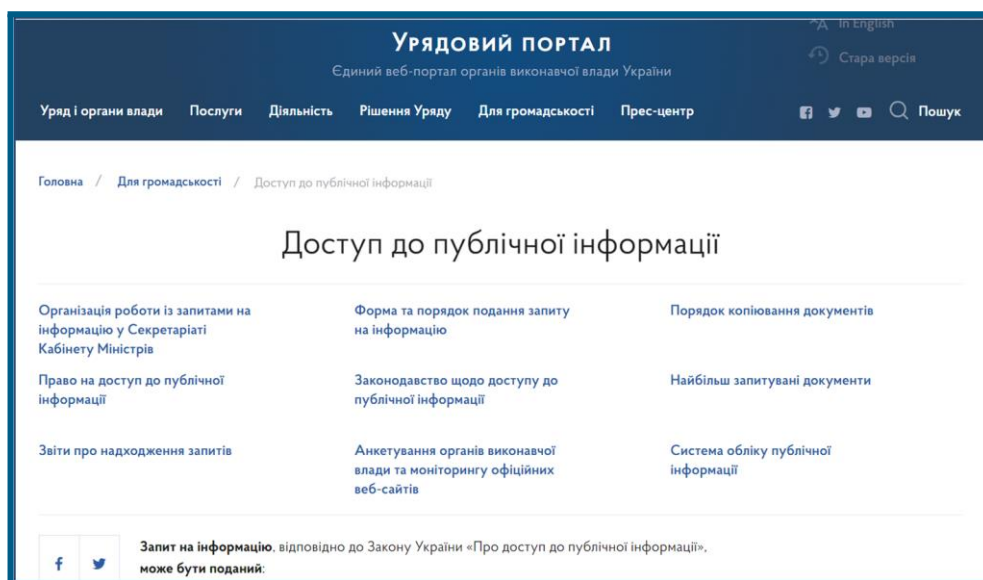


Рис. 7.3.4. Доступ до публічної інформації на Урядовому порталі України

Наступний етап розвитку електронної демократії - електронне включення. Основою цього етапу виступає електронне консультування, коли уряд в режимі онлайн звертається до громадян з метою отримання їхньої думки щодо вироблення відповідної державної політики чи обговорення прийнятих урядових рішень. Е-консультації забезпечують обмежені двобічні відносини між урядом і громадянами, вже передбачають зворотній зв'язок, але ще не активну взаємодію.

До загальних принципів проведення консультацій відносять:

- участь;
- відкритість та підзвітність;
- ефективність;
- узгодженість.

До мінімальних стандартів проведення консультацій належать:

- чіткий зміст консультацій;
- поінформованість;
- достатні часові рамки;
- зворотній зв'язок;
- репрезентативність.

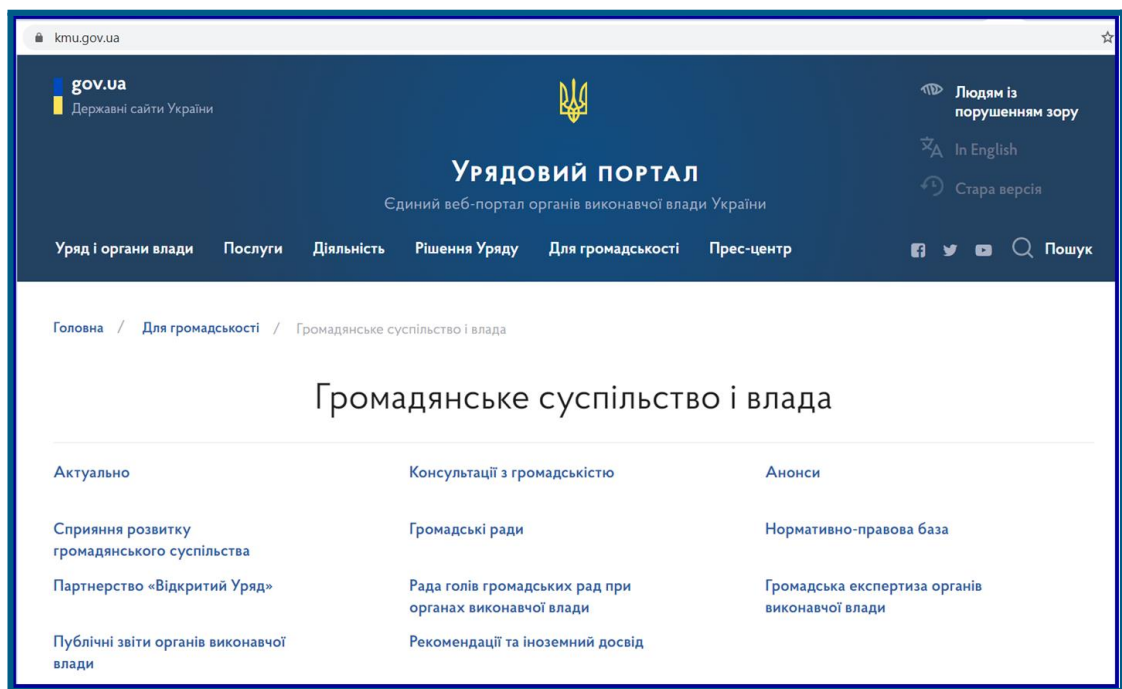


Рис. 7.3.5. Веб-сторінка з питань громадянського суспільства на Урядовому порталі України

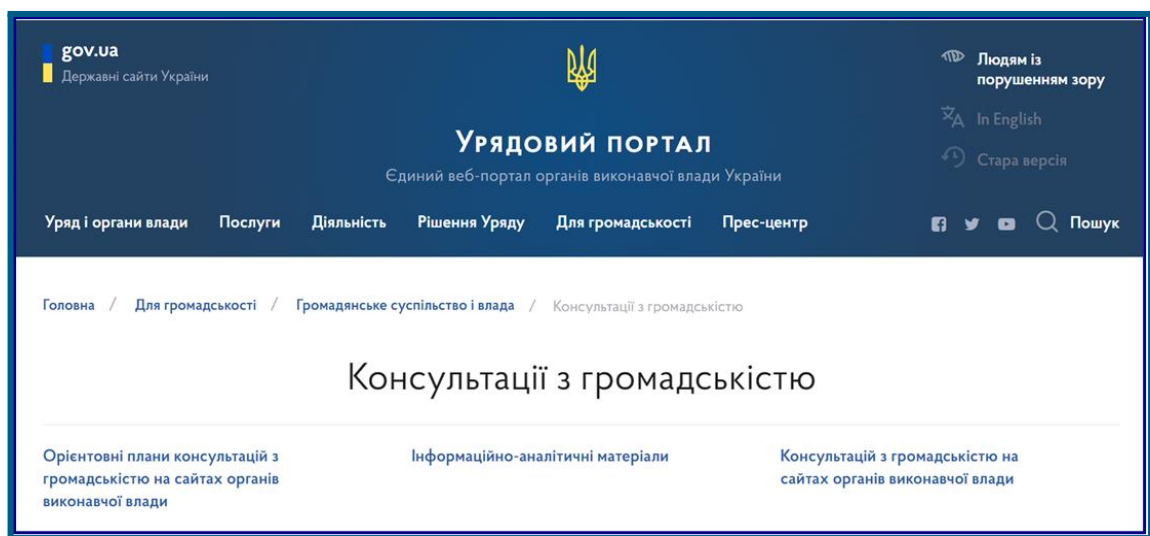


Рис. 7.3.6. Консультації з громадськістю на Урядовому порталі України

Слід відзначити, що Україна мала вдалий досвід проведення консультацій громадян станом на 2017 рік, після цього відбулося переформатування урядового порталу, де зникло багато корисних функцій для громадян. Для порівняння наводимо скріни урядового порталу України станом на 2017 рік (Рис. 7.3.7., Рис.7.3.8.) - сторінка консультацій уряду з громадянами. Як видно зі скріну, функціональність і можливості громадян комунікувати з урядом були значно більші.

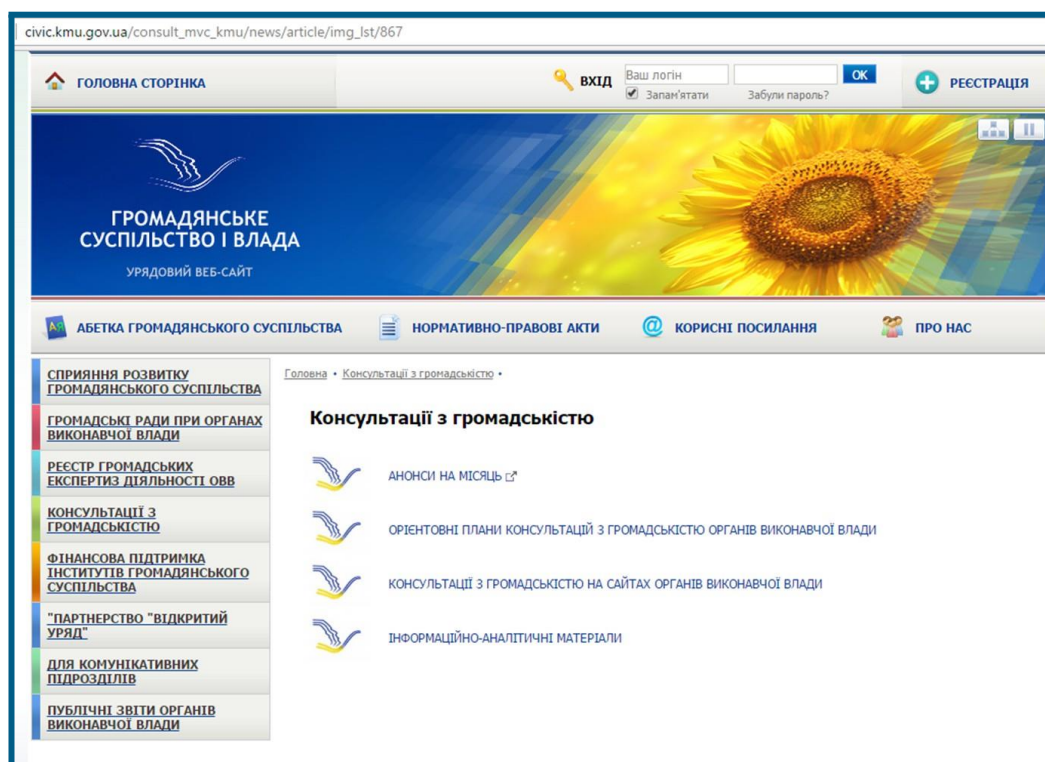


Рис. 7.3.9. Консультації з громадськістю станом на 2017 рік

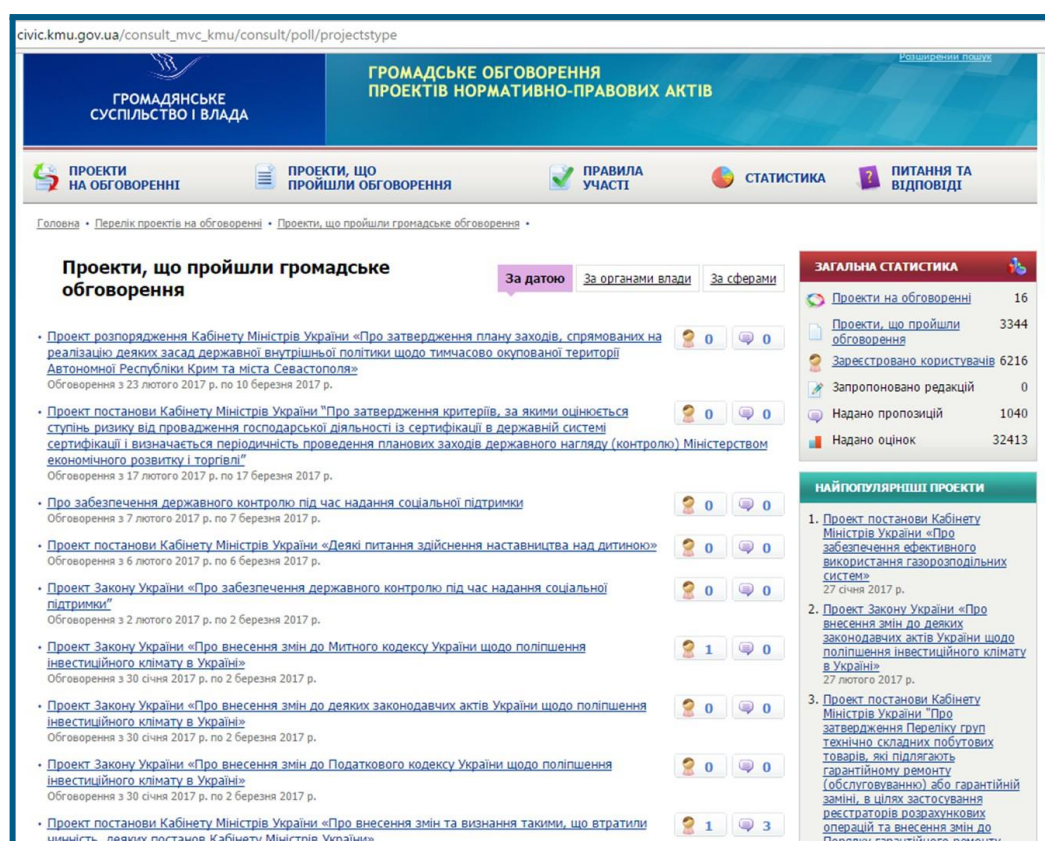


Рис. 7.3.10. Громадське обговорення проектів нормативно-правових актів станом на 2017 рік

Для комунікацій уряду з громадськістю наразі також використовуються Урядова гаряча лінія 1545 (Рис. 7.3.11) та Урядовий контактний центр (Рис. 7.3.12)

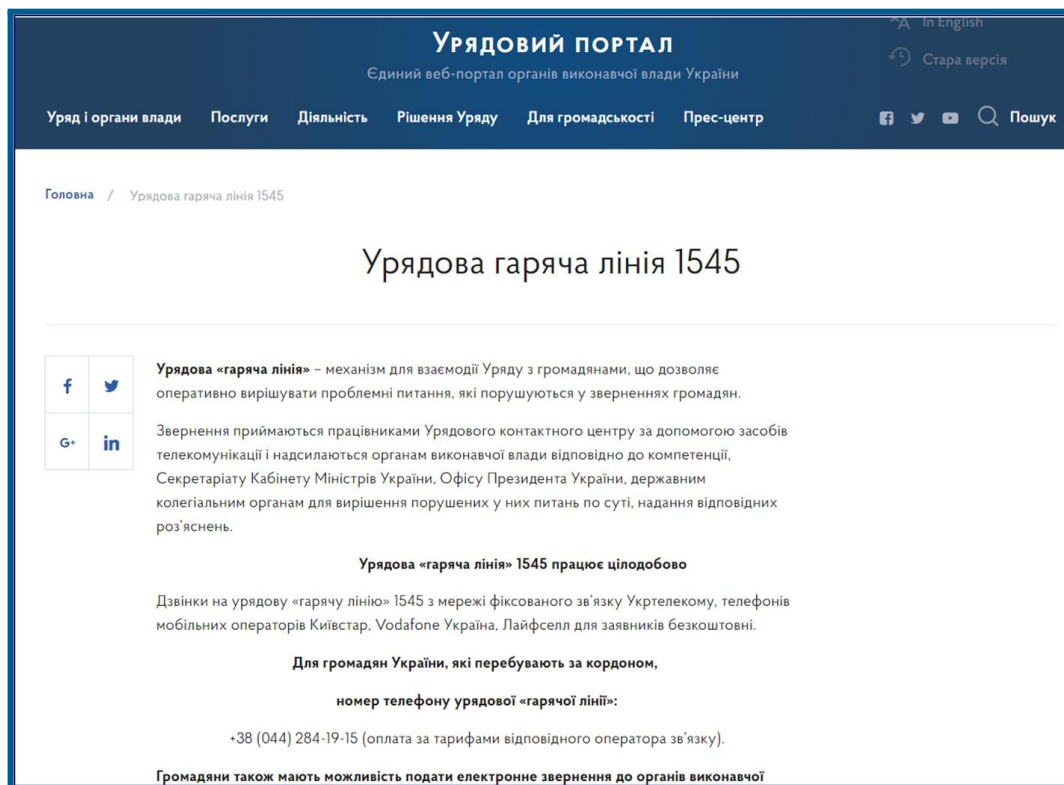


Рис. 7.3.11. Урядова гаряча лінія на Урядовому порталі України

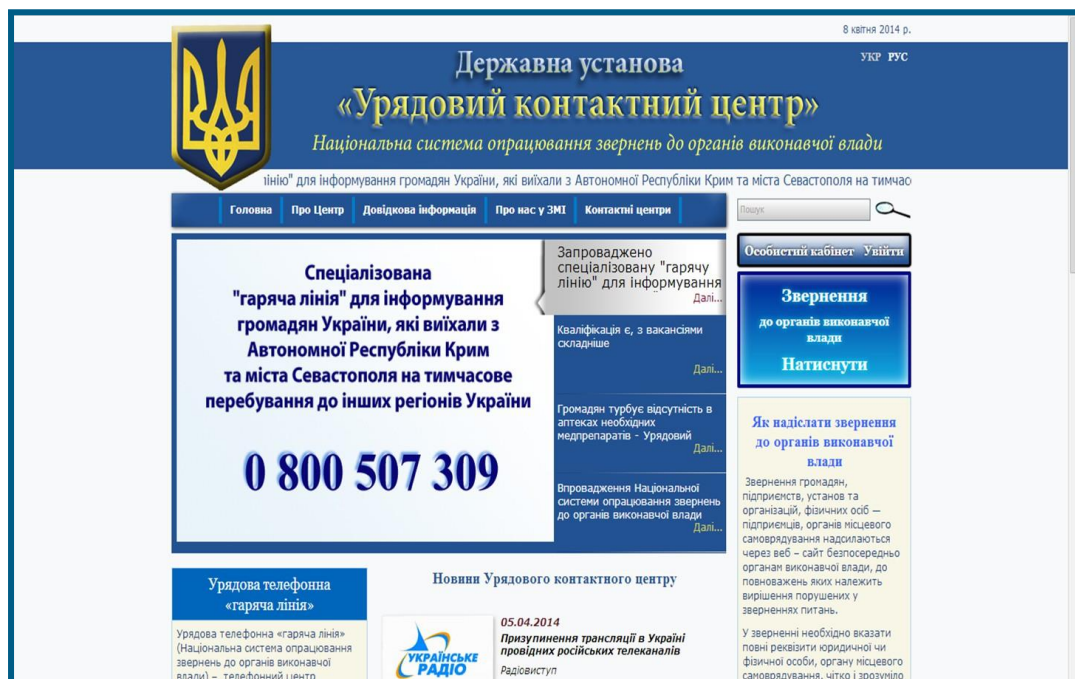


Рис. 7.3.12. Урядовий контакт-центр на Урядовому порталі України

З метою належного проведення консультацій в Європейському Союзі з 2011 року був запроваджений “План D” – дебати, діалог і слухання. Це пристосування політичних ідей для розробки змін. Мета Плану D полягає у тому, щоб додати більше демократії Європейському Союзу та стимулювати ширший публічний діалог і досягти нової згоди щодо майбутнього напрямку ЄС.

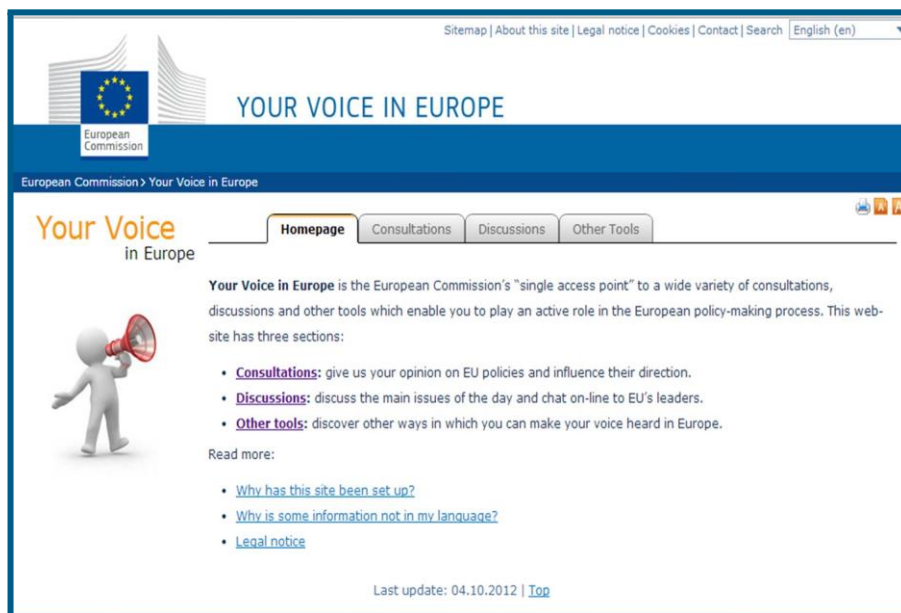


Рис. 7.3.13. Веб-сторінка громадянського суспільства на порталі ЄК станом на 2012 рік

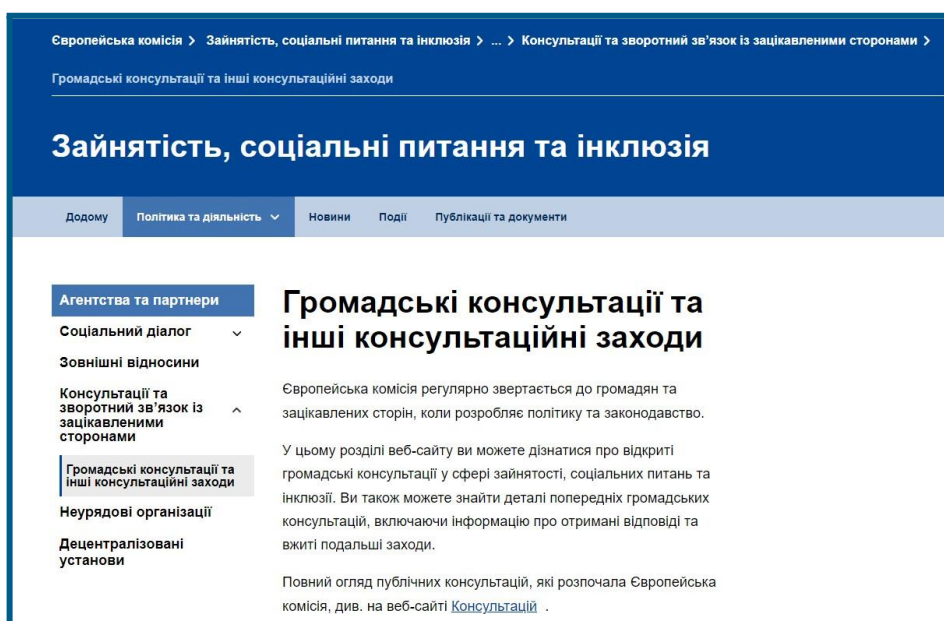


Рис. 7.3.14. Громадські консультації на порталі ЄК станом на 2022 рік

Назва	Поля(и) політики	Цільова група(и)	Дата закінчення
Здоров'я та безпека на роботі – Стратегічні рамки ЄС (2021-2027)		Нинішні консультації стосуються ініціативи щодо майбутньої Стратегічної основи з охорони здоров'я та безпеки праці. Безпека та здоров'я працівників на виробництві є предметом широкого інтересу. З цієї причини ці громадські консультації збирають думки всіх зацікавлених громадян та організацій.	03.01.2021
Європейський фонд адаптації до глобалізації – пост-оцінка (2014-2020)	Працевлаштування та соціальні питання	Основною цільовою групою є (можливі) бенефіціари заходів EGF (працівники, звільнені або яким загрожує скорочення, NEETs – молоді люди, які не мають освіти, зайнятості чи навчання), а також організації, пов'язані з працівниками або зацікавленими молодими людьми. Інші основні зацікавлені сторони включають виконавчі органи, органи приватного сектору та фахівців, державні органи, наукові кола, НУО, організації, що представляють світ бізнесу, та широку громадськість.	09.02.2020
Громадські консультації щодо оцінки підтримки освіти Європейським Соціальним Фондом	Освіта та навчання	Усіх громадян та організацій запрошуємо взяти участь у цих консультаціях.	24.02.2020

Рис. 7.3.15. Приклади громадських консультацій на порталі ЄК

Третім етапом розвитку електронної демократії є **електронна участь**. Саме вона вимірюється в Звітах ООН. На цьому етапі відбувається взаємодія громадян і влади. Найбільш поширені інструменти цього етапу - електронні петиції, електронне голосування, електронні референдуми, електронні звернення.

Меню

Ottawa

Увійти

ФР

Додому > Ратуша > Залучення громадськості

Залучення громадськості

Поточні можливості залучення

проекти, політики, програми та послуги, які впливають на мешканців...

Залучити Оттаву

зважити на проекти та ініціативи, інноваційні онлайн-інструменти, список проектів...

Громадські заходи

пошук подій, дати та часу, місця...

Проекти залучення громадськості

пошук проекту, дати та часу, місця...

Як ми з вами спілкуємося

долучайтесь, функції доступності...

Великі проекти

Легкий залізничний транспорт, комбінований тунель для зберігання стічних вод, квартири LeBreton, Центральна бібліотека Оттави...

Рис. 7.3.16. Приклад залучення громадян в м. Оттава, Канада

18

Найвищим етапом розвитку електронної демократії є електронне партнерство. Особливістю цього етапу є не лише повна залученість громадян до процесу вироблення управлінських рішень, як на місцевому, так і державному рівні, але й відповідальність за прийняття рішень покладається на обидві сторони, передбачає внесок кожного у розвиток суспільства. Основна передумова – взаємна довіра. Характерний інструмент електронної демократії цього етапу - бюджети участі. Як зазначається на сайті електронного партнерства міста Мадрид: “Це простір для заохочення участі громадян у генерації ідей щодо покращення управління містом”.



Рис. 7.3.17. Е-партнерство м. Мадрид <https://decide.madrid.es/>

Отже, можна виділити наступні пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку електронної демократії :

- Боротьба з цифровою неграмотністю;
- Електронні стимули;
- Електронна інклюзія;
- Електронне навчання;
- Урядова інтерактивність з громадянами: G2C з C2C;
- Подолання електронних перешкод (бар'єрів);
- Регулювання електронної демократії.

Слушною є думка проф. Діани Галеттаз із Міланського університету, яка вважає, що «прозорість, доступ до документів, захист даних та участь є ключові інструменти для сприяння відкритості політичного процесу і як такі формують основи належного управління.

Потрібно розрізняти загальні абстрактні концепції та їх конкретні реалізації.

Незважаючи на те, що вони були бажаними у своїй абстрактній формі, їх конкретна реалізація несла величезні матеріальні та нематеріальні витрати для суспільств: не тільки право на доступ було величезним тягарем для громадськості; крім того, кількість, тип і форма документів і документації спричинили величезну складність, що спантеличило, а не поінформувало громадян.

Замість стимулювання прозорості, належного управління та підзвітності результатами стали марна трата державних ресурсів та розчарування громадян» [35].

Штучний інтелект та електронна демократія

У 2017 році Oxford Insights створила перший у світі урядовий індекс готовності до штучного інтелекту [16], щоб відповісти на питання: наскільки добре розміщені національні уряди, щоб скористатися перевагами ШІ у своїй діяльності та наданні державних послуг? Результати прагнули захопити нинішню здатність урядів використовувати інноваційний потенціал ШІ. За останніми висновками, що стосуються 2019 року, серед 20 найбільш розміщених країн світу представлені такі країни-члени Ради Європи: Великобританія, Німеччина, Фінляндія, Швеція, Франція, Данія, Норвегія, Нідерланди, Італія, Австрія та Швейцарія.

Використання штучного інтелекту в державних службах в державах-членах ЄС: Нещодавно AI Watch - служба знань Європейської комісії для моніторингу розвитку, поглинання та впливу штучного інтелекту (ШІ) для Європи - опублікувала перше відображення використання штучного інтелекту в державних службах в державах-членах ЄС.

У доповіді наведено інвентаризацію 230 випадків, що представляють унікальний збір знань, з яких можна отримати показання, нові тенденції та ілюстративні приклади сучасного використання штучного інтелекту. Аналіз ініціатив, включених до

картографування, показує широкий спектр рішень ШІ, що застосовуються до різних державних функцій та сфер політики.

7.4. Електронні звернення та електронні петиції в Україні

До найбільш ефективних інструментів електронної демократії можна віднести - електронні звернення та електронні петиції.

В Україні ще з 1996 року діє закон “Про звернення громадян” [94], в який протягом десятиліть вносилися зміни відповідно до вимог часу. Наразі цей Закон регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення.

Згідно цього закону, громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення.

Під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Пропозиція (зауваження) - звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової

основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Заява (клопотання) - звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності. Клопотання - письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо [95].

Скарга - звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Звернення адресуються органам державної влади і органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям незалежно від форми власності, об'єднанням громадян або посадовим особам, до повноважень яких належить вирішення порушених у зверненнях питань.

Звернення може бути подано окремою особою (індивідуальне) або групою осіб (колективне).

Особливою формою колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування є електронна петиція.

Звернення може бути усним чи письмовим. Письмове звернення може бути надіслане з використанням мережі Інтернет, засобів електронного зв'язку (електронне звернення). У зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги. Письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати. В електронному зверненні також має бути зазначено електронну пошту

адресу, на яку заявнику може бути надіслано відповідь, або відомості про інші засоби зв'язку з ним. Застосування електронного цифрового підпису при надсиланні електронного звернення не вимагається [94].

Громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції.

В електронній петиції має бути викладено суть звернення, зазначено прізвище, ім'я, по батькові автора (ініціатора) електронної петиції, адресу електронної пошти. На веб-сайті відповідного органу або громадського об'єднання, що здійснює збір підписів, обов'язково зазначаються дата початку збору підписів та інформація щодо загальної кількості та переліку осіб, які підписали електронну петицію.

Електронна петиція не може містити заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини [94].

Відповідальність за зміст електронної петиції несе автор (ініціатор) електронної петиції.

Для створення електронної петиції до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування її автор (ініціатор) заповнює спеціальну форму на офіційному веб-сайті органу, якому вона адресована, або веб-сайті громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронних петицій, та розміщує текст електронної петиції.

Електронна петиція оприлюднюється на офіційному веб-сайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування або на веб-сайті громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронних петицій, протягом двох робочих днів з дня надсилання її автором (ініціатором).

У разі невідповідності електронної петиції встановленим вимогам оприлюднення такої петиції не здійснюється, про що повідомляється автору (ініціатору) не пізніше строку, встановленого для оприлюднення.

Дата оприлюднення електронної петиції на офіційному веб-сайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, відповідного органу місцевого самоврядування або на веб-сайті громадського об'єднання є датою початку збору підписів на її підтримку.

Відповідні органи державної влади, органи місцевого самоврядування та громадські об'єднання під час збору підписів на підтримку електронної петиції зобов'язані забезпечити:

- безоплатність доступу та користування інформаційно-комунікаційною системою, за допомогою якої здійснюється збір підписів;
- електронну реєстрацію громадян для підписання петиції;
- недопущення автоматичного введення інформації, у тому числі підписання електронної петиції, без участі громадянина;
- фіксацію дати і часу оприлюднення електронної петиції та підписання її громадянином [94].

Електронна петиція, яка в установлений строк не набрала необхідної кількості голосів на її підтримку, після завершення строку збору підписів на її підтримку розглядається як звернення громадян відповідно до цього Закону.

Електронна петиція, адресована відповідно Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, розглядається у порядку, встановленому цією статтею, за умови збору на її підтримку не менш як **25000** підписів громадян протягом не більше трьох місяців з дня оприлюднення петиції.

Вимоги до кількості підписів громадян на підтримку електронної петиції до органу місцевого самоврядування та строку збору підписів визначаються статутом територіальної громади.

Електронна петиція, збір підписів на підтримку якої здійснювався через веб-сайт громадського об'єднання і яка протягом встановленого строку набрала необхідну кількість підписів на її підтримку, не пізніше наступного дня після набрання необхідної кількості підписів надсилається громадським об'єднанням органу, якому адресована петиція, із зазначенням інформації про дату початку збору підписів, дату направлення електронної петиції, загальну кількість та перелік осіб, які підписали електронну петицію (чи посилання на джерело такої інформації в мережі Інтернет), строк збору підписів, назву та адресу електронної пошти громадського об'єднання [94].

Інформація про початок розгляду електронної петиції, яка в установленний строк набрала необхідну кількість голосів на її підтримку, оприлюднюється на офіційному веб-сайті відповідно Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, відповідного органу місцевого самоврядування не пізніш як через три робочі дні після набрання необхідної кількості підписів на підтримку петиції, а в разі отримання електронної петиції від громадського об'єднання - не пізніш як через два робочі дні після отримання такої петиції.

Розгляд електронної петиції здійснюється невідкладно, але не пізніше десяти робочих днів з дня оприлюднення інформації про початок її розгляду.

Якщо електронна петиція містить клопотання про її розгляд на парламентських слуханнях у Верховній Раді України або громадських слуханнях відповідної територіальної громади, автор (ініціатор) петиції має право представити електронну петицію на таких слуханнях. У такому разі строк розгляду електронної петиції продовжується на строк, необхідний для проведення відповідних слухань.

Порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування, визначається відповідно Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, місцевою радою [94].

Про підтримку або непідтримку електронної петиції публічно оголошується на офіційному веб-сайті Президентом України - щодо електронної петиції, адресованої Президенту України, Головою Верховної Ради України - щодо електронної петиції, адресованої Верховній Раді України, Прем'єр-міністром України - щодо електронної петиції, адресованої Кабінету Міністрів України, головою відповідної місцевої ради - щодо електронної петиції, адресованої органу місцевого самоврядування.

У відповіді на електронну петицію повідомляється про результати розгляду порушених у ній питань із відповідним обґрунтуванням.

Відповідь на електронну петицію не пізніше наступного робочого дня після закінчення її розгляду оприлюднюється на офіційному веб-сайті органу, якому вона була адресована, а також надсилається у письмовому вигляді автору (ініціатору) електронної петиції та відповідному громадському об'єднанню, яке здійснювало збір підписів на підтримку відповідної електронної петиції.

У разі визнання за доцільне викладені в електронній петиції пропозиції можуть реалізовуватися органом, якому вона адресована, шляхом прийняття з питань, віднесених до його компетенції, відповідного рішення. Президентом України, Кабінетом Міністрів України, народними депутатами України за результатами розгляду електронної петиції можуть розроблятися та вноситися в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроекти, спрямовані на вирішення порушених у петиції питань [94].

Інформація про кількість підписів, одержаних на підтримку електронної петиції, та строки їх збору зберігається не менше трьох років з дня оприлюднення петиції.

Питання для самоконтролю:

1. *У чому полягає сутність електронної демократії?*
2. *Яке визначення поняття "електронна демократія"?*

3. Які основні інструменти електронної демократії Вам відомі?
4. Охарактеризуйте основні етапи розвитку електронної демократії?
5. Які основні проблеми перешкоджають розвитку електронної демократії?
6. Що в себе включає етап розвитку електронної демократії "Е-охоплення"?
7. Які основні складові етапу розвитку електронної демократії "Е-включення"?
8. Що включається в етап розвитку електронної демократії "Е-участь"?
9. Які основні характеристики етапу розвитку електронної демократії "Е-партнерство"?
10. Якими нормативно-правовими актами України регулюється питання розгляду звернення громадян?
11. Скільки потрібно набрати голосів до петиції Президенту України, щоб вона була розглянута?
12. Чим відрізняються електронні звернення від електронних петицій?
13. Які сучасні тенденції розвитку електронної демократії?
14. Як технології впливають на електронну демократію?